

THOMAS NAGEL'İN BİLİNÇ KURAMINDAN HAREKETLE DİĞER ZİHİNLERİN BİLGİSİNE DOĞRUDAN ERİŞİM PROBLEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vedat ÇELEBİ*

ÖZ

Diğer zihinler probleminin temelinde, bilince ait deneyimlerin öznel niteliğinin belirleyici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bir insanın ve insan dışındaki canlıların bir zihne sahip olduğunu ya da bilinçli olduğunu nereden biliyoruz?" sorusu diğer zihinler probleminin temel sorusudur. Dolayısıyla, diğer zihinler nitelemesiyle hem kendi dışımızdaki insanların zihni hem de farklı canlı türlerine ait zihinler kastedilmektedir. Özellikle, insan zihni söz konusu edildiğinde temel tartışma, bir insanın diğer insanların zihin ve bilinç durumlarına, öznel deneyimlerine ilişkin bilgi sahibi olup olamayacağı, eğer bu mümkünse de bunun nesnel açıklamasının ne kadar olası olduğu tartışmasıdır. Benzer şekilde, insan dışındaki canlılar söz konusu olduğunda da bu canlıların insan gibi bilince ait öznel deneyimlere sahip olup olmadığı ve bu deneyimlerin bilgisine doğrudan ya da dolaylı olarak ulaşmanın imkânı ve sınırının ne olduğu noktası tartışma konusu edilmektedir.

Bu doğrultuda, makalede ilk olarak diğer zihinler probleminin ne olduğu farklı filozoflardan hareketle ortaya konulmuştur. Sonrasında da makalede, Nagel'in "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?" adlı makalesi merkeze alınarak türe ait "o organizma gibi olmaklık" diye bir şeyin bilinç ile ilişkisine değinilmiştir. Sonuç olarak bu makalede; Nagel'in bilinç hakkındaki düşünceleri çerçevesinde diğer zihinler probleminin hem tek tek insan bireylerinin hem de bir tür olarak insanın, diğer türlerin öznel deneyimlerinin bilgisine nesnel olarak erişmesinin imkânı noktasındaki tartışmanın değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nagel, diğer zihinler problemi, bilinç, türe ait öznel deneyim, bireye ait öznel deneyim.

EVALUATION OF THE PROBLEM OF DIRECT ACCESS TO INFORMATION OF OTHER MINDS BASED ON THOMAS NAGEL'S THEORY OF CONSCIOUSNESS

ABSTRACT

The subjective quality of experiences of consciousness seems to be determinative in the basis of the problem of other minds. In this context, the question "How do we know that a human being and non-human creatures have a mind or are conscious?" is the basic question of the problem of other minds. Therefore, by qualifying other minds, it is meant both the mind of people other than ourselves and the minds of different living species. In particular, in the case of the human mind, the main argument is whether a person can have information about the state of mind and consciousness of other people and their subjective experience, and if this is possible, how likely it is to explain it objectively. Similarly, in the case of nonhuman creatures, the question of whether these creatures have subjective experiences of consciousness, such as humans, and the point of the possibility and limit of accessing the knowledge of these experiences directly or indirectly is discussed.

In this direction, firstly, what is the problem of other minds is revealed in the article based on different philosophers. Afterwards, in the article, the relationship of something called "being like that organism" belonging to that species with the conscious was taken into consideration by focusing on Nagel's article titled "What is it like to be a Bat?". In conclusion, in this article, it is aimed to evaluate the debate within the framework of Nagel's thoughts on conscious, that the problem of other minds objectively accesses to the knowledge of the subjective experiences of both individuals and humans as a species.

Key Words: Nagel, problem of other minds, consciousness, subjective experience of the species, subjective experience of the individual.

* Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim üyesi.
celebivedat@gmail.com.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Bahar, sayı: 29, ss. 353-368

Makalenin geliş tarihi: 25.01.2020

Makalenin kabul tarihi: 20.03.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2020, issue: 29, pp.: 353-368

Submission Date: 25 January 2020

Approval Date: 20 March 2020

ISSN 2618-5784

1. Zihin Felsefesinde Diğer Zihinler Probleminin Tanımı ve Benzerlik Argümanının Eleştirisi

Diğer zihinler problemi en temelde; bir başkasının bir zihne sahip olup olmadığına bir zihne sahip olduğunu kabul ettiğimizde de zihnin içerisindeki öznel deneyimin başka birisi tarafından aynı şekilde tecrübe edilip edilemeyeceğine ve buna epistemik olarak nesnel bir şekilde erişimin nasıl mümkün olacağına ilişkin bir problemdir. Diğer zihinler probleminde, bilinç kavramı ve bununla ilişkili olarak da öznel deneyimlerin açıklanması konusu belirleyici olmaktadır. Bu noktada, diğer zihinler problemi, bilinç sahibi her canlının sadece kendi bilincine ait deneyimleri doğrudan bilmesi, diğer zihinlere ait deneyimleri ise doğrudan bilememesinden kaynaklı bir problem olarak karşımıza çıkar.

Diğer bir zihin, doğrudan bilinemediğine göre, başka insanların deneyimlerini neye dayanarak varsayabiliriz? Bu varsayımı kabul ettiğimizde bunu hangi ussal temele dayandıracağız? Varsayımda bulunan kişinin, örneğin bir çekiç darbesinin onda neden olduğu durum ile yüksek bir “ah” sesine neden olan bu durumun başkalarında da aynı şekilde olduğunu bilmesi gerekir. Ancak, başka birinin zihinsel durumlarına ait öznel bir deneyime doğrudan ulaşmak mümkün görünmemektedir.¹

Bu doğrultuda, diğer insanların ve Turing testini² geçen bir bilgisayarın, gelişmiş bir robotun gerçekten de kendimiz gibi duygu, düşünce vb. diğer zihinsel özelliklere sahip olduğundan nasıl emin olabiliriz sorusu da, diğer zihinler problemine ilişkin temel bir sorudur.³ Bunun yanında, diğer insanların zihinlerinden mi yoksa bedenlerinden mi daha fazla haberdarız?, Ben kendimde zihin halleri olduğundan eminim elbette ama başka insanlarda da bendeki gibi zihin halleri olduğunu nereden biliyorum?, belki de onlar aslında zihin hallerine sahip olmayıp sadece zihin halleri sahibi olmayı mükemmel bir şekilde taklit ediyorlardır; bu durumda acaba onlar insan gibi davranan ama zihni tamamen

¹Paul Churchland, *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış*, Çev. Ekrem Berkay Ersöz, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 6-7.

²Alan Turing, *Bilgişlem Makineleri ve Zekâ* başlıklı yazısında “Makineler düşünebilir mi?” sorusunu düşünmeyi önerir ve bu soruyu “taklitçilik oyunu” adını verdiği bir oyunla örneklendirir. Biri erkek (A) biri kadın (B) ve cinsiyeti önemsiz bir sorgucu (C) ile oynanan bu oyunun amacı, sorgucunun hangisinin erkek hangisinin kadın olduğunu bulmasına dayanmaktadır. Turing, bu nokta da A ya da B'nin yerinde bir makine, robot olsaydı, hangisinin insan hangisinin bir makine olduğunu nasıl anlaşılabileceğini sorgulamaya başlar. Testin sonunda sorgulayıcının bir sonuca ulaşamaması durumunda bilgisayar “zekâsını ispat etmiş” ve Turing testini geçmiş sayılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Turing, Alan, *Bilgişlem Makineleri ve Zekâ*, Aklın G'özü (içinde), Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennet, (Çev. Füsün Doruker), 2017, 59-72. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; Zeman, Adam, *Bilinç Kullanım Kılavuzu*, (Çev. Gural Koca) İstanbul: Metis Yayınları, 2012)

³Kâmuran Gödelek, *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 17.

“boş” olan “zombi”ler olabilirler mi?, Peki, nasıl bileceğim başka insanların birer zombi olmadıklarını ya da olduklarını?, Bunu ortaya çıkarmanın yolu ne olabilir?⁴ gibi sorular da cevaplanması gereken sorulardır.

Diğer taraftan, diğer zihinler probleminde zihinsel durumların öznel olma niteliği de söz konusu edilir ve “Eğer zihinsel durumlar sübjektif ise, yani içeriklerine üçüncü şahıs perspektifinden erişilemiyorsa diğer zihinlerde meydana gelen durumları bilebilir miyiz?” sorusu da sorulur. Bu durumda, benim zihnimde var olan ama başkalarının zihinlerinde var olmayan durumları doğrulayacak araçlardan yoksunumdur. Aynı şekilde, diğer zihinler de benim zihnimde gerçekleşen durumları doğrulayacak araçlardan yoksundur.⁵ İşte bu noktada, diğer zihinlere inanmak davranışlardan sonuçlar çıkarmayı ve çıkarılan sonuçlardan da genellemelere ulaşılmasını gerektirir. Bu genellemeler ise, yalnızca canlı varlıkların deneyimiyle gerçekleştirilebilir; ancak bir kişinin doğrudan sahip olabileceği tek deneyim yalnızca kendi durumunun deneyimidir. İşte, diğer zihinler hakkında çözülmesi gereken en temel problem budur.⁶

Paul Churchland'a göre, kendimizin ve başkalarının varlığına ilişkin epistemolojik durum, aşağıdaki iki soruyu meydana getirir. Birinci soru, kendimizden başka bir şeyin davranışlarının, kendisine ait zihinsel durumların dışında bilinçsiz bir otomata değil de gerçekten düşünen, duyumsayan, bilinçli bir varlığa işaret ettiğinden nasıl emin olunabilir? sorusudur. İkinci soru ise, öz bilinç açısından bilinçli bir varlığın; kendi duyularının, duygularının, inançlarının dolaysız ve öncelikli bilgisini nasıl elde edebildiği ve bu bilginin ne kadar güvenilir?⁷ olduğu sorusudur. Bu noktada, birinci soruda başkalarının bilinç durumunun gerçekliği üzerine sorgulama yapılırken, ikinci soruda ise kendi bilincimizin varlığı üzerine bir sorgulama yapılmaktadır.

Bilincin, diğer zihinler probleminde önemine işaret eden önemli filozoflardan biri de Daniel Dennett'tir. Dennett, bilinci açıklanması zor bir problem olarak tanımlar. Ona göre, “bilinç olgusunun doğru düzgün bir bilimsel tanımı, kaçınılmaz olarak, bu olgunun nesnel olarak erişilebilir görülmesini sağlayacak bir şekilde doktriner bir adım” atmayı gerektirmektedir.⁸ Biz erişim noktasında sınırlı bir kapasiteye sahip olduğumuzdan, kendimize dair deneyimlerimiz ve algularımız noktasında bir noktaya kadar erişime sahibiz ve öznel deneyimlerimiz de bu şekilde gerçekleşiyor ancak başkaları söz konusu

⁴ Erdinç Sayan, “Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış”, *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (19) , 2012, s. 47.

⁵ Keith Maslin, *An Introduction to The Philosophy of Mind*, Polity Press, 2001, s. 211.

⁶ Paul Churchland, *A.g.e.*, 2012, s. 106-108.

⁷ Paul Churchland, *A.g.e.*, 2012, s. 105.

⁸ Daniel C., Dennet, *Düşünceler, Aklın G'özü* (içinde), Çev. Füsun Doruker, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17-18.

olduğunda bu sınırın ölçütü daha da düşmektedir.⁹ Dolayısıyla da, bu bize sınırlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bir öznel deneyim ile bir bakış açısına sahip olmak aynı şey olarak değerlendirilmektedir.

Dennett'e göre, "Ben asla senin kafanın içine giremem, sen de benim kafamın içine giremezsin." Dolayısıyla insan, belirli bir bakış açısı sınırında kapana kısılmış durumdadır. Her insan kendi bakış açısına, deneyimlerinin öznelliğine göre bir şey hakkında fikir sahibi olabilir. Bir bakış açısına sahip olmamız reddedilemez bir durumdur. Asıl problem, bu bakış açısının diğer insanlarda da olduğundan tam olarak nasıl emin olacağımız noktasında karşımıza çıkar. Bu husus, diğer zihinler probleminin anlaşılmasında kilit taşıdır.¹⁰ Burada belirtmek gerekir ki Dennett, diğer zihinler probleminde belirleyici olarak gördüğü bilincin açıklanması noktasında karşımıza çıkan bu zorlukları kabul etmekle birlikte, özellikle bilince üçüncü şahıs bakış açısıyla dışarıdan yaklaşmanın getirdiği farklılıkların ileride ortadan kalkacağına inanmaktadır.

Bu noktada, diğer zihinler probleminde belirleyici bir unsur olan bilinç kavramının yanı sıra bilincin öznelliğine işaret eden fenomenal bilinç kavramına da değinmek gerekmektedir. Fenomenal bilinç kısaca öznel ve niteliksel deneyim (qualia)¹¹ olarak ifade edilebilir. Bu tanımdaki öznellik, her bilinç durumunun deneyimleyen özneye ait olduğunu ifade ederken; niteliksellik ise, her bilinç durumunun kendine ait niteliksel bir hissinin olduğunu veya her deneyimin farklı niteliksel özelliklere sahip olduğunu ifade eder. Fenomenal bilinç, öznel deneyimin kendisini ifade etmekle birlikte, duyumsamak ve algılamak anlamlarına da gelir. Fenomenal bilinç dediğimizde bedensel her türlü algılamamanın, deneyimin, isteğin duyumunu düşünebiliriz.¹² Öznel deneyimlerin belirli bir hali olmadan fenomenal bilinçten söz etmek mümkün değildir. Örneğin acı, fenomenolojik bir niteliktir ve bu anlamda da içsel bir olaydır. Acının niteliği, kendisini bir his olarak bilince vermesidir.

Ned Block'a göre, fenomenal bilinci önemli yapan ve aynı zamanda da zor kılan şey şudur: "Fenomenal bir deneyimin nöral temeli neden başka bir

⁹Susan Blackmore, *Bilinç Üzerine Konuşmalar*, Çev. Seda Akbıyık, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 100.

¹⁰Blackmore, Susan, *A.g.e.*, 2017, s. 100.

¹¹Hissedilen bilinç, zihinsel nitelikler veya fenomenal karakterlere "qualia" adı verilir ve bir deneyimin konusu olması muhtemel olan niteliksel bir şey olarak tanımlanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Nagel, Thomas, What Is It Like to Be a Bat? *Philosophical Review*, 83 (4), 1974, 435-450; Frank Jackson, "Epiphenomenal Qualia," *Philosophical Quarterly*, sayı: 32, 1982, 127-136; John Roger Searle, *Consciousness and Language*, Cambridge University Press, in The United States of America 2002; Jerome A Shaffer, *Philosophy of Mind*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1968; Günday, Şeref, *Zihin Felsefesi*. Asa Kitabevi, Bursa, 2003, s. 106)

¹²Antti Revonsuo, *Özneliğin Bilimi*, Çev. Selim Değirmenci, Küre Yayınları, İstanbul, 2016, s. 129.

şeyin değil de bu deneyimin ya da herhangi bir şeyin temeli oluyor?" sorusunda karşımıza çıkan açıklama boşluğunun (explanatory gap)¹³ giderilememiş olmasıdır. Ona göre, fenomenal bilinç öyle bir şeydir ki, neden bir beyin durumu tarafından belirlenip de başka bir beyin durumu tarafından belirlenmediğini anlayamıyoruz.¹⁴Aynı zihinsel durumda olan iki kişi, farklı nörolojik durumda iseler aynı zihinsel durumları oluşturan farklı nöro fizyolojik durumlar hakkında neler söylenebilir? Eğer bilinçsel tecrübe beyin bilimi tarafından açıklanamıyorsa o zaman bilinçsel tecrübe fiziksel bir süreç değildir. Sözgelimi, "hiçbir fiziksel bilim olgun bir domatesin kırmızı görünümünün bireyde nasıl yorumlandığı açıklamasını bize veremez."¹⁵

Literatürde fenomenal bilinci anlatmak için "tecrübi karakter" (experiential character), "öznel his" (subjective feel), "ham duyuşsal his" (raw sensory feel) gibi değişik terimler kullanılmaktadır. Fakat Thomas Nagel'in "ne gibi/nasıl bir şeylik" şeklinde tercüme edilebilecek "what-it-is-likeness" ifadesi bunlardan en yaygın olarak kullanılanıdır.¹⁶ Nagel, fenomenal nitelikleri "bir deneyimin konusu olması muhtemel olan bir şey" olarak tanımlar.¹⁷

İlerleyen sayfalarda daha ayrıntılı göreceğimiz üzere, Thomas Nagel de bilinç, bir yaşantı şekli olarak tanımlanır. Bu yaşantı şekli, değişik organizmalarda değişik seviyelerde meydana gelir. Bir organizmanın bilinçli yaşantısı vardır demek, "o organizma gibi olmaklık" diye bir şey vardır demektir.¹⁸ Thomas Nagel'e göre, bilinçli olmanın nasıl bir şey olduğu hiçbir zaman nesnel olarak anlaşılamayacak ve bilinç hiçbir zaman üçüncü şahıs ontolojisine indirgenemeyecektir. Ona göre, zihinsel durumlar ne fonksiyonel rolü açısından ne de nedensel rolü açısından analiz edilebilirler, çünkü bu analizler bilincin öznel karakterini dışarıda bırakmaktadır.

¹³Amerikalı filozof Joseph Levine'nin, "açıklama boşluğu" (explanatory gap) diye kavramsallaştırdığı düşünceye göre, beyin gibi fiziksel görüngülerle bilinçli deneyimler arasında metafiziksel bir boşluk vardır. Açıklama boşluğu yada gediği olarak bilinen bu problem, öznel olan zihinsel niteliklerin (qualia) ne olduğunun ve nasıl var olduğunun objektif bilim tarafından açıklanması problemidir. Joseph Levine, ilkece, görüngüsel bilincin epistemolojik olarak açıklanmasının hiçbir zaman olanaklı olmayacağını savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Joseph Levine, "Materialism and Qualia: the Explanatory Gap", Pacific Philosophical Quarterly, cilt:64,1983, 354-361; Joseph Levine, Purple Haze: the Puzzle of Consciousness, Oxford University Press, New York 2001; Steven Horst, "Evolutionary Explanation and Consciousness", Journal of Psychology and Theology, Vol. 30, No. 1, 2001, s. 48.)

¹⁴Susan Blackmore, *A.g.e.*, 2017, s. 38.

¹⁵George Graham, *Philosophy of Mind*, Blackwell, Oxford: 1998, s. 205.

¹⁶ Murat Arıcı, "Materyalizm, Fenomenal Özne ve Ontolojik Statüsü", *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 2014, 4(2): s. 4.

¹⁷Thomas Nagel, "What is it Liketo be a Bat?", *Philosophical Review*, cilt:83, No. 4, 1974, s. 436.

¹⁸Dennet, Daniel C, *Düşünceler, Akılın G'özü* (içinde), Çev. Füsün Doruker, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2017, s. 392.

Bu noktada, diğer zihinler problemine çözüm olarak ileri sürülen benzerlik ya da analogi argümanına kısaca değinelim. Bu argümana göre, kendimizin zihinsel durumlara sahip olmamızdan hareketle kendimize benzeyen diğer varlıkların da kendimiz gibi zihinsel durumlara sahip olduğunu düşünürüz.¹⁹ Diğer insanların ve hatta üst düzey hayvanların davranışları, kendi davranışlarımıza benzer olduğunda, onların davranışlarının da aynen bizim ki gibi benzer zihinsel durumlarla ilişkili olduğunu, kendi duyu ve davranışlarımızdan hareketle çıkarsama eğilimindeyiz. Bedendeki hasar ve inlemeden ağrıyı, gülümsemeden ve kahkahadan mutluluğu çıkarırız.²⁰ Kuşkusuz, bir başkasının bedensel hareketlerini gözlemlememiz, onun duyguları ve düşünceleri olduğunu düşünmemize neden olur. Ancak problem, diğerleriyle bağlantılı olarak kullandığımız kavramların, kendi durumumuzda kullandığımız aynı kavramların uzantıları olup olmadığını makul olup olmamasıdır.²¹ Diğer zihinler problemine, çözüm olarak önerilen benzerlik argümanı, birçok eleştiriye açıktır. Sadece kendi zihnimizi örnek alarak, başkalarının da benzer zihinsel süreçlere sahip olduğuna karar vermek, yeterince güçlü ve sağlam bir çıkarım değildir.²²

Özetlemek gerekirse, bu aşamaya kadar, diğer zihinler probleminin ne olduğunu ve bunun bilinç ile ilişkisini farklı filozoflardan hareketle ortaya koymuş olduk ve ardından da, problemin çözümüne ilişkin benzerlik argümanı eleştirisine kısaca değindik. Artık geline bu noktada Nagel'in hem diğer zihinler probleminin bilinç kuramı ile ilişkisini hem de benzerlik argümanı hakkındaki yaklaşımını değerlendirebiliriz.

2. Nagel'de Diğer Zihinlerin Bilgisine Erişim Problemi ve Bilince Ait Deneyimin Öznel Niteliği

Nagel'e göre, evrende çok miktarda bilinçli yaşam vardır ve biz onun bu bilinçli yaşam formlarının sadece bir kısmını tanımlayabilecek durumdayız, eğer öyle olmasaydı var olan diğer şeylerin tezahürlerini anlayamazdık.²³ Nagel, bilincin varlığının dünya ile ilgili hem en bildik hem de en şaşırtıcı şeylerden birisi olduğunu düşünür.²⁴ Nagel, bilinç durumlarının öznel durumlar olduğunu düşündüğünden; bilinç durumlarını tümüyle anlayabilmek için öznenin bu

¹⁹Kâmuran Gödelek, *Zihin Felsefesi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 17

²⁰Kâmuran Gödelek, *A.g.e.*, 2011, s. 178.

²¹Anita Avramides, *Other Minds*, Routledge, Newyork, 2001, s. 225.

²²Kâmuran Gödelek, *A.g.e.*, 2011, s. 179.

²³Thomas Nagel, *The View From Nowhere*, Oxford: Oxford University Press, 1986, s.24.

²⁴Thomas Nagel, *Zihin ve Evren*, Jaguar Kitap, İstanbul, 2015, s. 63.

durumların içindeki halinin bilinmesini ve bir çeşit deneyimsel bakış açısının empatik olarak başarıyla ele alınması gerektiğini savunur.²⁵

Nagel, diğer zihinlerin varlığı problemini ve bilinç ile deneyim arasındaki ilişkiyi şu sorular ile ortaya koyar. Kendi zihninizin dışında herhangi bir zihin olduğunu nasıl biliyorsunuz?²⁶ Etrafınızdaki varlıkların hepsinin de zihinsiz robotlar olmadığını nerden biliyorsunuz? Belki de akrabalarınızın, komşularınızın, kedinizin ve köpeğinizin hiçbir iç tecrübesi yoktur. Eğer durum buysa, iç tecrübeleri keşfetme konusunda yapabileceğiniz herhangi bir şey bulunmamaktadır.²⁷ Bu doğrultuda, bir defa, diğer zihinlerin varlığına olan inancınızın yanlış olma imkânını kabul ettiğinizde böyle bir inanca sahip oluşunuzu haklı çıkarmak için iç güdüden daha güvenilir bir şeylere ihtiyacınız yok mudur?²⁸ Çünkü zihin, davranış, anatomi ve fiziksel durumlar arasında bir korelasyon olduğu konusunda şimdiye kadar doğrudan gözlemediğiniz tek örnek kendinizsiniz.²⁹

Nagel'e göre, dış dünya hakkında bilgi edinmek için kullandığımız kavram ve düşünceler başlangıçta bizim algısal donanımımıza ait olan şeylerden ortaya çıksa da bu kavram ve düşünceleri onların ötesindeki şeylerden bahsetmek için de kullanırız.³⁰ Fakat Nagel, deneyimin kendisinin bu modele uymayacağını düşünür. Çünkü ona göre, deneyimin öznel yapısı tek bir bakış açısından tam olarak kavranabiliyorsa, daha nesnel olmak bizi olgunun gerçek doğasına yakınlaştırmaz ondan uzaklaştırır.³¹

Nagel, "diğer zihinler problemini" bilimin bir gün yarasa anatomisini, fizyolojisini, biyolojisini, davranışını, yarasa beyнинin bilişsel bilgi işleme süreçlerini tamamen ve açıklıkla ortaya koyabilse bile yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu sadece yarasanın bilebileceği argümanı üzerinden ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, "öznellik" problemi olarak da karşımıza çıkan bu sorun, yarasa dışında hiç kimsenin yarasanın öznel bakış açısına sahip olamayacağını yani bir başka zihni bilemeyeceğini tartışma konusu yapar.³²

Bu noktada Nagel, diğer zihinlerin var olduğunu ve bunu inkâr etmenin gerçeklik karşısında durmak olduğunu düşünür. Bu durum sadece diğer insanlar

²⁵ P. Mclaughlin ve Ronald Planer, *Bilincin Özdeşlik Kuramına U. T. Place, H. Feigl ve J.J.C. Smart'ın Katkıları*, Çev. Fusun Doruker, Derleyen. Andrew, Balley, Zihin Felsefesi içinde (s. 125-154), Ankara, 2019, s. 150.

²⁶Thomas Nagel, *Her şey Ne Anlama Geliyor? Felsefeye Küçük Bir Giriş*, Çev. Hakan Gündoğdu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s. 15.

²⁷Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2004, s. 15-16.

²⁸Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 16.

²⁹Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 28.

³⁰Thomas Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", Çev. Özge Çağlar Aksoy, Gizem Ayvaz (ed.), *Zihin Ve Evren*, İstanbul: Jaguar Yayınları, 2015, s. 157.

³¹Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 158.

³² Antti Revonsuo, *Bilinç: Özneliliğin Bilimi*, Çev. Selim Değirmenci. Küre Yayınları, İstanbul: 2016, s. 90-91.

için değil, aynı zamanda bize benzeyen diğer canlılar için de geçerlidir. Nagel, bunu diğer canlılardan ayrıcalıklı olarak gördüğü yarasa örneği üzerinden şu şekilde açıklar: “Sanırım hepimiz yarasaların tecrübesi olduğuna inanıyoruz. Sonuçta, onların memelilerden, farelerden, güvercinlerden veya balinaların deneyimlerinden daha fazla deneyime sahip olduklarına şüphe yoktur. Ancak, diğer türlerden daha yakın bir ilişki olmasına rağmen, yarasalar bir dizi etkinlik ve duyuşal yetilerle bizden farklıdır.”³³ Bizim gibi davranan ve kabaca bizimkine benzer gözlemlenebilir fiziksel bir yapıya sahip olan şeylerin herhangi bir tür tecrübeye sahip olabileceğini düşünmek için hangi temellere sahibiz? Bir ağacın veya bir solucanın içine bakarak ne bir ağacın bir tecrübeye sahip olmadığını ne de bir solucanın bir tecrübeye sahip olduğunu söyleyebilirsiniz.³⁴

Nagel'e göre, bir durumu fenomenal olarak bilinçli kılan, bu durumda olmak gibi bir şeyin var olmasıdır.³⁵ Bir organizmanın en küçük şekilde de olsa, bilinçli bir deneyimi yaşaması “o organizma gibi olmak” diye bir şeyin var olduğu anlamına gelir. Buna, deneyimin öznel niteliği denir. Nagel'e göre, bilinçli deneyimin en önemli ve karakteristik özelliği özneliğidir. Bu nitelik, indirgemeci fizikalist³⁶ yaklaşımlar tarafından da açıklanabilmiş değildir.³⁷ Nagel, yarasa hakkında fiziksel bir şeyi bilsek dahi bir yarasa olma deneyiminin nasıl bir şey olduğunu asla bilemeyeceğimiz düşüncesinden yola çıkarak bilincin deneyiminin fiziksel bir şey olmadığını savunur.³⁸ Nagel'in ifadesiyle “her öznel fenomen tek bir bakış açısıyla bağlantılıdır ve objektif, fiziksel teorilerin bu bakış açısını terk etmesi kaçınılmazdır.”³⁹ Nagel, bilinçli ve öznel olan deneyimlerin fiziksel mekanizmalara nasıl indirgeneceğine ilişkin bir bilgiye sahip

³³Thomas Nagel, “What is it like to be a bat?”, *Philosophical Review*, cilt: 83, No. 4, 1974, s. 437.

³⁴Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2014, s. 17.

³⁵ Saffet M., *Zor Problem: Bilinç*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018, s. 36.

³⁶Fizikalizm zihinsel olanın fiziksel ve maddi olan şeylerin varlığından ibaret olduğunu iddia etmektedir. Zihinsel durum ve süreçler fiziksel durum ve süreçlerden ayrı olmadığı gibi; zihin bu fiziksel olaylarla özdeştir. Yani zihinsel olaylar veya süreçler nörolojik veya nörobiyolojik durum ve süreçler olarak görülebilir. Bu anlayışı benimseyenlere göre bilinçli olarak yapılan aktiviteler beyin olaylarına bağlı olarak meydana gelen fiziksel aktivite veya süreçler neticesinde gerçekleşirler. Fizikalizm en temelde, var olan her şeyin fiziksel olduğunu ve fiziğin terimleriyle açıklanabileceğini savunmaktadır. Şu halde zihinsel niteliklerin fiziksel süreçlere bağlı olarak açıklanması söz konusudur. Ancak insan bilincinin karmaşık yapısının fizikalizmi zor duruma soktuğunu belirtmek gerekir. Zihinsel nitelikler öznel bir tecrübenin ardından kişide doğrudan görülen şeylerdir. Zihnin ve bilincin bu yönü fizikalizmin açıklamakta zorlandığı en önemli noktalar. Ayrıntılı bilgi için bkz. (George Graham, *Philosophy of Mind*, Blackwell, Oxford 1998, s. 146-147; Jerome A Shaffer, *Philosophy of Mind*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1968; Jean Gerard Rossi, *Analistik Felsefe, Çeviren. Atakan Altınörs, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001*)

³⁷Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 145-147.

³⁸Saffet, Murat, *A.g.e.*, 2018, s. 71-72.

³⁹Thomas Nagel, “What is it like to be a Bat?” *The Philosophical Review*, 1974, 83 (4), s. 437.

olmadığımızı düşündüğünden bu sorunun nesnel-bilimsel bir biçimde çözümünün mümkün görünmediğini savunmaktadır.

Nagel'e göre, hangi formda olursa olsun, bir organizma bilince sahiptir demek, "o organizma gibi olmaklık" diye bir şey vardır demektir. Bir organizmanın bilinçli olmasının ön şartı "o organizma gibi olmaklıktır."⁴⁰ Ona göre, "eğer solucan olmak gibi bir şeyin olduğunu düşünürseniz solucanın bilinçli olduğuna inanırsınız. Eğer yarasa olmak gibi bir şey varsa yarasa, bilinç sahibidir."⁴¹ Bu noktada Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir" adlı makalesinde, bilince ait öznel deneyimin fiziksel mekanizmalara nasıl indirgenebileceği konusunda insanoğlunun hiçbir fikrinin bulunmadığını savunmuştur.⁴²

O halde, kendi imkânlarımızdan ve bakış açımızdan hareketle bir yarasa olma fikrini tam olarak anlamak çok da mümkün olmamaktadır.⁴³ Dolayısıyla, temel yapıyı değiştirmeden kendi içinde bulunduğumuz durumdan çıkarım yapmak bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu düşünmeyi içeriyorsa, bu çıkarım tam ve eksiksiz olmayacaktır. Bu durumda, yarasanın nasıl bir şey olduğuna ilişkin şematik bir fikirden fazlasını oluşturmamız mümkün görünmemektedir.⁴⁴ Nagel'e göre, bizler nasıl yarasaların bir çeşit acı, kızgınlık, hırs ve cinsel istek içinde olduklarını biliyor ama yarasaların bunları nasıl duyumsadıklarını bilmiyorsak aynı şekilde insanların da bilinçsel bir tecrübenin içinde olduğunu biliyor ancak, bu tecrübeyi nasıl anlamlandırdıklarını bilemiyoruz.⁴⁵ Çünkü bu deneyimler bizim kavrama becerimizin ötesinde öznel bir niteliğe sahiptir. Bu da diğer zihinler probleminin çıkış noktasıdır; diğer zihinler hakkında kesin bir bilgiye ulaşmamız deneyimlerin öznel yapısı itibarıyla mümkün gözükmemektedir. Ancak bu noktada şu farkı da belirtmek gerekir ki, bir insanın yarasa açısından yarasa olmaklığı ya da yarasaya ait öznel deneyimleri bilmesi hiçbir şekilde söz konusu değilken, başka bir insana ait öznel deneyimleri sınırlı ölçüde de olsa bilmesi mümkün olmaktadır.

Nagel, deneyim ya da yaşantının öznel karakterinin tam olarak türe özgü olduğunu şu şekilde ifade eder. Asıl mesele yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu hayal etmek değildir, asıl mesele yarasa olmanın bir yarasa için nasıl bir şey olduğunu bilmektir.⁴⁶ Ancak bunu hayal etmeye çalıştımda, kendi zihnimin kaynaklarıyla sınırlanırım ve bu kaynaklar bu iş için yetersiz kalır. Ne mevcut deneyimlerime yapılacak eklemeler ile ne de bundan aşama aşama yapılacak

⁴⁰Şeref Günday, *Zihin Felsefesi*, Asya Yayınları, Bursa, 1. Baskı 2003, s. 111.

⁴¹ Susan Blackmore, *Bilinç*, Çev. Oğuz Akçelik, İKU Yayınevi, 2018, s. 8-9.

⁴² Tefik Alıcı, *Gerçek Bir Yanılsama: Bilinç*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 28.

⁴³ P. Mclaughlin Ve Ronald Planer, *Bilincin Özdeşlik Kuramına U. T. Place, H. Feigl ve J.J.C. Smart'ın Katkıları*, Çev. Fusun Doruker, Derleyen. Andrew, Balley, *Zihin Felsefesi* içinde (s. 125-154), Ankara, 2019, s. 127.

⁴⁴Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 151.

⁴⁵Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 151.

⁴⁶Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 150.

çıkarımların ve değişikliklerin birtakım kombinasyonlarını hayal ederek bunu gerçekleştirebilirim.⁴⁷ Çünkü yarasanın algı türünün bizim öznel bir şekilde tecrübe ya da hayal ettiğimiz bir şeye benzediğini düşünmek için herhangi bir sebep yoktur.⁴⁸ Bir insan, bir yarasa ya da bir Marslı olmanın nasıl bir şey olduğu hakkındaki olguların statüsü ne olursa olsun, bunlar belirli bir bakış açısının olguları gibi görünmektedir.⁴⁹ Burada, vurgulanmak istenen deneyimin tek bir kişiye özel solipsist bir deneyim olmasından ziyade türe ait olduğudur.

Nagel'e göre, bir insanın bakış açısı, ancak o insanın bakış açısını kullanabilecek kadar benzeyen biri için mümkündür. İnsanlar, başka insanların deneyimlerinin niteliğini sınırlı da olsa bilebilir ancak bir insan olarak bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu kavrayamaz. Deneyim söz konusu olduğu zaman bakış açısı ile olan ilişki daha da netleşir. Öznenin bakış açısı olmadan deneyimin nesnel niteliğini kavramak zorlaşır. Yarasanın bakış açısı ortadan kaldırıldığında, bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında geriye bir şey kalmaz.⁵⁰ Nagel burada, birinci şahıs özelliklerinin üçüncü şahıs özelliklerinden farklı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda da bilincin özneyi, öznenin de bakış açısını gerektirdiğini ortaya koymuştur.

Nagel'in savunduğu görüş, deneyimin yalnızca onu yaşayanın şahsi deneyimi olmasından ziyade bir türe ait olduğudur. Nagel açısından türe ait deneyimlerin öznel niteliğini yarasa örneğinden hareketle değerlendirdik. Ancak Nagel'e göre, belirtmek gerekir ki, insan türünün diğer canlı türlerinden farklı bakış açısının yanında kendi içinde tek tek insan bireyleri söz konusu olduğunda da bilinç deneyimine ait öznellikten bahsetmek mümkündür. Bunun yanı sıra, bu noktadaki öznelğin tamamen diğer insanlara kapalı, solipsist bir öznellik olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu durumda, Nagel'e göre, dünyada olup biten birbirinden oldukça farklı iki tür şey vardır. Birbirinden farklı birçok insanın dışarıdan bakarak gözlemleyebileceği fiziksel gerçekliğe ait şeyler ve kendi durumumuzda her birimizin içerden tecrübe ettiği zihinsel gerçekliğe ait olan şeyler. Bu, sadece insanlar hakkında doğru olan bir şey değil. Aynı zamanda "köpekler, kediler, atlar ve kuşlar bilinçli gibi görünüyor ve muhtemelen balıklar, karıncalar ve kınkanathılar da böyledir."⁵¹

Nagel'e göre, "Nesnel bir zihin kavramının başlangıcı, kişinin kendi deneyimlerini dünyadaki olaylar olarak dışarıdan görme yeteneğidir. Eğer bu mümkünse, o zaman, diğerleri bu olayları ve kişi de başkalarının deneyimlerini,

⁴⁷Thomas Nagel, *Zihin ve Evren*, Çev. Ö. Ç. Aksoy, Jaguar Kitap, İstanbul, 2015, s. 150.

⁴⁸Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 149-150.

⁴⁹Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 154.

⁵⁰Thomas Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", Çev. Özge Çağlar Aksoy, Gizem Ayvaz (ed.), *Zihin Ve Evren*, Jaguar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 156.

⁵¹Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2004, 24-25..

dışarıdan tasavvur edebilir.”⁵² Bir kişi, diğer bir kişinin deneyimleri hakkında objektif bir yaklaşıma sahip olabilir ancak yine de üçüncü bir bakış açısıyla yaklaştığı için deneyimlerin öznelliğinden kurtulamaz. Bir insan, başka birisinin deneyiminin niteliğini tasvir edebilir ya da dile getirebilir. Ne var ki bu deneyimlerin öznel bir yönü de vardır, çünkü deneyime atfedilen nesnellik sadece atıf yapılan nesneye onun bakış açısını kullanabilecek kadar benzeyen biri için mümkündür. Bu durumda, deneyimi yaşayan kişi, diğer kişiden ne kadar farklıysa, bu girişimden beklenebilecek başarı da o oranda düşük olacaktır.⁵³

Nagel, farklılığa bağlı olarak deneyimin öznelliğinin de arttığını göstermek için şu şekilde bir örnek verir. “Doğuştan kör ve sağır bir insanın yaşadığı bir deneyimin öznel niteliği benim için ulaşılabilir olmadığı gibi, büyük olasılıkla benimki de onun için ulaşılabilir değildir. Bu, ikimizin de diğerinin yaşadığı deneyimin öznel bir niteliğe sahip olduğuna inanmasına engel olmaz.”⁵⁴ Bu durumda, doğuştan kör olan birine görmenin nasıl olduğunu açıklamak için kullanılacak kavramlar geliştirilmeye çalışılabilir. Kişi bunun sonucunda hiçbir yere varamasa da ancak şu an yapabildiğimizden daha nesnel ve daha kesin bir ifade yöntemi geliştirmenin mümkün olabileceğini söyler.⁵⁵

Dışarıdan bakıldığında ötekinin iç tecrübesi bize kapalıdır. Biz ancak kendi zihnimize yönelebiliriz. “...Mary gibi kör olmak veya yarasa olmak” gibi deneyimler her durumda kavrayış yeteneğimizin ötesinde kalan kendine özgü, öznel bir niteliğe sahiptir.”⁵⁶ Diğer taraftan Nagel, tek benciliği de yetersiz ve saçma olarak görür ve diğer zihinlerin varlığının bilinme imkânını şüpheli bir şekilde de olsa ele alarak dolaylı olarak imkânına işaret eder.⁵⁷ Nagel, diğer zihinlerin asla tam olarak bilinmeyeceğini diğer zihinler hakkında sadece yorum yapabileceğini vurgulamaktadır.⁵⁸

Nagel, bu durumdaki zorluğu açıklamak için şu soruyu sorar: “Kırmızı renkli nesnelere arkadaşımıza sarı renkli nesnelere size görüldüğü gibi görünmediğini nereden biliyorsunuz?”⁵⁹ “Eğer ona bir itfaiye arabasının nasıl görüldüğünü sorarsanız, size onun bir karahindiba çiçeği gibi sarı değil, kan gibi kırmızı görüldüğünü söyleyecektir. Fakat, bu, sizin gibi onun da, kanın ve itfaiye arabalarının kendisine görüldüğü renk için kırmızı kelimesini kullanmasından dolayıdır. Belki de o, sizin sarı veya mavi dediğiniz ya da şimdye kadar hiç tecrübe etmediğiniz ve hatta belki de tasavvur bile edemeyeceğiniz bir renktir.

⁵²Thomas Nagel, *The View From Nowhere*, Oxford University Press, Oxford, 1986, s.20.

⁵³Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s.154.

⁵⁴Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 151-152.

⁵⁵Thomas Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, Çev. Özge Çağlar Aksoy, Gizem Ayvaz (ed.), *Zihin ve Evren*, Jaguar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 164.

⁵⁶Adam Zeman, *Bilinç Kullanım Kılavuzu*, Çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 381.

⁵⁷Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2004, s. 17.

⁵⁸Burçak Özkan, *Nöro Felsefe ve Bilinç*, GinkoBilim, İstanbul, 2019, s. 17.

⁵⁹Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2004, s. 14.

Zira, fiziksel uyarımlarla tecrübeler arasında gözlemleyebileceğiniz yegâne uyum sadece kendi tecrübenizle sınırlı olanıdır.”⁶⁰

Nagel'in deneyimin öznelliğini vurgulamak için verdiği örneklerden biri de Mona Lisa tablosudur. Mona Lisa tablosuna baktığımda yaşadığım görsel deneyim belirli bir niteliğe sahiptir ve beynimi inceleyen biri tarafından hiçbir şekilde izi sürülemez. Beynimi inceleyen biri Mona Lisa'nın küçük bir görüntüsünü görse bile, onu deneyimle ilişkilendirmek için hiçbir nedeni olamaz.⁶¹ Benzer şekilde, deneyimin öznelliğine ilişkin bu durum, şu türden bir tecrübe hakkında da sorulabilir. “Siz ve arkadaşınız, çikolatalı dondurma yediğinizde, arkadaşınızın dondurmadan aldığı tadın sizinkinin aynısı olup olmadığını nasıl biliyorsunuz?” Arkadaşınızın yediği dondurmanın tadına bakabiliriz fakat bu durumda da yine dondurmanın arkadaşınıza verdiği tadı tecrübe etmiş olmayız. Bu tecrübelerin birbiri ile karşılaştırılmasının doğrudan bir yolu yok gibi gözükür.⁶² Arkadaşınızla birlikte çikolatalı dondurma yediğinizi tasavvur ettiğimizde Nagel'e göre, her ikinizin de çikolatalı dondurma deneyimi aynı olmayacaktır. Çünkü siz, çikolatalı dondurmanın verdiği lezzetin tadına varırken, karşınızdaki kişinin de aynı zevki paylaştığından asla emin olamayacaksınız. Siz X kişisiyken, Y kişinin çikolatalı dondurma deneyimine ortak olamayacaksınız.⁶³

Nagel'e göre, insanların ya da tüm diğer canlıların fiziksel anatomilerine şahit olabilir ve davranış örüntülerini, biyolojik yapılarına uygun olarak geliştirdiklerini de düşünebilirsiniz. Ancak başkasının deneyiminin doğasına vâkıf olma noktasında daimî bir cahillik içerisindeyiz. Nagel, deneyimin öznel karakteri ve iç tecrübeyle fiziksel durumlar arasındaki farkı ortaya koymak için yukarıdaki dondurma örneğine benzer bir şekilde ilginç bir örnek daha verir. “Bir an için siz bir çikolatalı gofret yerken beyninizi yalayarak çikolatayı tatma tecrübenizi gözlemlemeye çalışacak kadar çılgın bir bilim adamı olduğunuzu varsayalım. Büyük olasılıkla, beyniniz ona hiç de çikolataya benzer bir tat vermeyecektir. Öyle olsaydı bile, bu bilim adamı, yine de zihninizin içine bakıp çikolatayı tatma tecrübenizi gözlemlemede başarısız olurdu. Başarılı olsaydı bile o, kendi çikolata tadına siz de kendi çikolata tadınıza sahip olacaktınız.”⁶⁴

Çikolatanın tadını alma tecrübeniz başka herhangi biri tarafından gözlemlenemeyecek şekilde beyninizin içinde kilitli olduğundan dolayı, öyle görünüyor ki, bu bilim adamı, kafanızı açıp da beyninizin içine baksa bile, orada bu türden hiçbir şey bulamaz. Tecrübeleriniz beyninizin kafanızın içinde olduğundan farklı bir tür "içerde olma" ile zihninizin içindedir. Başka birisi

⁶⁰Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 14.

⁶¹Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2015, s. 157.

⁶²Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2004, s. 13-14.

⁶³Thomas Nagel, *A.g.e.*, 2004, s. 21.

⁶⁴Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 21.

kafanızı açıp içine bakabilir, ama zihninizi kesip de içine bakamaz.⁶⁵ Dolayısıyla, siz çikolata tadını tecrübe ederken beyninize bakan bir bilim adamı fiziksel yönü gözlemleyebilir, ama zihinsel yönü sadece siz kendi içinizde hissedersiniz. Sonuç olarak da, çikolatanın tadını alma duyumuna sadece siz sahip olursunuz.

Sonuç

Nagel açısından diğer zihinler problemini değerlendirdiğimizde hem farklı türler hem de aynı tür içerisindeki bireylerle ilgili bilince ait deneyimlere ilişkin öznellik, aşılması ve ortadan kaldırılması zor bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de bilinçli bir deneyimi yaşayan kişi, diğer kişiden ne kadar farklıysa, bu deneyime ulaşma noktasında beklenebilecek başarı da o oranda az olacaktır. Bir kişi, diğer bir kişinin deneyimleri hakkında üçüncü bir kişinin bakış açısıyla yaklaştığı için deneyimlerin öznelliği probleminden kurtulamaz. Ancak Nagel, bu noktada solipsist bir yaklaşımı doğru bulmaz; insanların diğer insanlara ait bilinç deneyimlerine belli ölçüde de olsa ulaşmasının mümkün olduğunu savunur.

Bu doğrultuda Nagel'in verdiği örneklerde, benim deneyimin doğuştan kör ve sağır birisi için muhtemelen ulaşılmaz olması ya da Marslıların deneyimlerinin doğamız gereği bize erişilebilir olmaması durumu problemin zorluğunu göstermek için önemlidir. Bilince ait deneyimlerin öznelliğinin aşılması noktasındaki zorluk, verdiği çikolata örneği için de geçerlidir. Arkadaşınızla birlikte yediğiniz çikolatalı dondurma söz konusu olduğunda, her ikinizin de çikolatalı dondurma deneyimi farklı olacaktır. Nagel'e göre o, kendi çikolata tadına siz de kendi çikolata tadınıza sahip olacaksınız. Dolayısıyla da çikolata tadının öznel deneyimi sadece size ait olacaktır.

Diğer taraftan, türe ait deneyimlerin öznelliği söz konusu olduğunda da insan türüne ait bireylerin kendi öznel bakış açısından tam anlamıyla kurtularak yarasa türüne ait bir öznel deneyime yarasanın bakış açısından ulaşması asla mümkün gözükmemektedir. Örneğin, Nagel' e göre bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında bir düşünce oluşturmak için kişinin bir yarasanın bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Nagel'de, bir organizmanın bilinçli bir deneyim yaşaması, "o organizma olmak gibi bir şeyin" varlığını gerektirir. Burada deneyimin türe ait öznel karakteri söz konusudur. Yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek, bu türe ait "deneyimin öznel niteliğine", "bakış açısına" sahip olmak ile ya da buna yaklaştığımız ölçüde mümkün olmaktadır. Ancak, bir insanın yarasa açısından yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmesi asla söz konusu değildir.

Sonuç olarak belirtmemiz gerekir ki, Nagel'de deneyimin öznel niteliğinin ve bakış açısının türe özgü olması, tek tek insanların yaşadığı bilinç deneyimine ait öznelliğin ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Nagel'e

⁶⁵Thomas Nagel, *A.g.e.*, s. 20-21.

THOMAS NAGEL'İN BİLİNÇ KURAMINDAN HAREKETLE DİĞER ZİHİNLERİN BİLGİSİNE
DOĞRUDAN ERİŞİM PROBLEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vedat ÇELEBİ

göre, hem türe özgü bilinç deneyiminin öznel niteliği hem de insan bireylerinin bilinç deneyimlerine ait öznellik diğer zihinler tarafından mutlak olarak ulaşılabilir ya da nesnel olarak açıklanabilir değildir. Bu bağlamda da Nagel, bilincin öznel karakterinin nesnel-bilimsel bir açıklamasının tümüyle verilebilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arıcı, Murat, "Materyalizm, Fenomenal Özne ve Ontolojik Statüsü", *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 2014, 4(2): 1-13.
- Alıcı, Tevfik, *Gerçek Bir Yanılsama: Bilinç*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Avramides, Anita, *Other Minds*, Newyork, Routledge, 2001.
- Blackmore, Susan, *Bilinç Üzerine Konuşmalar*, Çev. Seda Akbıyık, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.
- Blackmore, Susan, *Bilinç*, çev. Oğuz Akçelik, İKU Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Churchland, Paul, *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış*, Çev. Ekrem Berkay Ersöz, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.
- Dennet, Daniel C, *Düşünceler, Aklın G'özü* (içinde), Çev. Füsun Doruker, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Gödelek, Kâmuran. *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011.
- Günday, Şeref, *Zihin felsefesi*, Asya Yayınları, Bursa, 2003.
- Graham, George, *Philosophy of Mind*, Blackwell: Oxford, 1998.
- Mclaughlin ve Ronald Planer, *Bilincin Özdeşlik Kuramına U. T. Place, H. Feigle Ve J.J.C. Smart'ın Katkıları*, Çev. Fusun Doruker, Derleyen. Andrew, Balley, Zihin Felsefesi içinde (s. 125-154), Ankara, 2019.
- Maslin, Keith, *An Introduction to The Philosophy of Mind*, Polity Press, Cambridge, 2001.
- Nagel, Thomas, "What is it Like to be a Bat?", *Philosophical Review*, 1974, 83 (4): 435-450.
- Nagel, Thomas, *The View From NoWhere*, Oxford University Press, Oxford and New York, 1986.
- Nagel, Thomas, *Zihin ve Evren*, Çev. Özge Çağlar Aksoy, Jaguar Kitap, İstanbul, 2015.
- Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", çev. Özge Çağlar Aksoy, Gizem Ayvaz (ed.), *Zihin Ve Evren*, (1st ed., p. 145-165). Jaguar Kitap, İstanbul, 2015.
- Nagel, Thomas, *Her şey Ne Anlama Geliyor? Felsefeye Küçük Bir Giriş*, Çev. Hakan Gündoğdu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.
- Özkan, Burçak, *Nöro Felsefe ve Bilinç*, GinkoBilim, İstanbul, 2019.
- Revonsuo, Antti, *Öznelliğin Bilimi*, Çev. Selim Değirmenci, Küre Yayınları, İstanbul, 2016.

THOMAS NAGEL'İN BİLİNÇ KURAMINDAN HAREKETLE DİĞER ZİHİNLERİN BİLGİSİNE
DOĞRUDAN ERİŞİM PROBLEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vedat ÇELEBİ

Sayan, Erdiñ, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (19) , 2012, s. 37-54.

Tura, S. M., *Zor Problem: Bilinç*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018.

Zeman, Adam, *Bilinç Kullanım Kılavuzu*, Çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.